

Distancen og refleksionen, iagttagelsen af 2. orden som alternativet til det ideologiske og om det, at det i den grad lader sig gøre at tale om sandheden i det, at sandheden er ilde hørt!

Alle sociale iagttagelser og meddelelser kan gøres til genstand for videnskabelig beskrivelse. På den måde kan de falde tematiseret uden for den referenceramme, der først bærer dem, i det Heinz Von Foerster¹ kalder 2. ordens iagttagelser².

En iagttagelse er ikke genstand for sig selv³. Når den viser sig som genstand for iagttagelse, så sker det som genstand for en anden iagt-

¹ Heinz v. Foerster: "Wissen und Gewissen" 1993 (oprindeligt på amerikansk).

² Kunsten er at reflektere det ureflekterede niveau i kraft af refleksionen, der retter sig mod det, uden at gøre det ureflekterede til noget andet end det er! Se note 178.

³ Iagttagelser "er" både sociale og psykiske. Vi har hele tiden talt om at både sociale systemer og psykiske systemer iagttager. Det lyder måske lidt fremmed for dem, der ikke er vant til at orientere sig systemteoretisk. Men hvis vi minder om, at indikationerne, referencerne, lever ved de semantiske strukturer, som igen er udtryk for både sociale og psykiske strukturer, så burde det kunne ses f.eks., at iagttagelserne slår sig ned som kommunikation, social iagttagelse. Det er blevet sagt om bevidstheden - hvilket så også hævdes omkring den iagttagelse, der tilhører bevidstheden, det psykiske system, - at den er selvindlysende. Den ontologiske dualisme handler om, at bevidstheden væsensmæssigt, dvs. ontologisk, "er" en egen form for væren, substans. På den måde ophøjes bevidstheden til en form for principielt ukompromitteret og dermed ubetinget entitet, hvis betydninger ikke kan anfægtes eller indskrives i den betingede kontekst, f.eks. degraderes i refleksionen af sig, til det der er bestemt af underlæggende (underbevidste/ubevidste/førbevidste) forudsætninger. Problemstillingen er yderst kompliceret. Men undertegnede er tilbøjelig til at affærdige den ontologiske dualisme med henvisning til, at forklaringen af bevidstheden (der klart nok har et manifest selvindlysende niveau) som en slags substans, der adskiller sig fra så meget andet, ikke står mindre forlegen tilbage, end den forklaring, der holder fast ved konstateringen af, at et kognitivt system ikke kan falde som genstand for sig selv, være omfattet af sig selv, og blotlagt som omfattet af sig selv i sin genstandsmæssighed, samtidigt med at det er selve omfattelsen. Det selvindlysende i den bevidste manifestation, den psykiske hændelse, bevidsthedens øjeblikkelige givethed for sig selv, består måske nok i opmærksomheden om sig selv, og den er så at sige ikke det ubevidste. Den "er" således heller ikke den bevidsthed, der i et næste øjeblik tematiserer den som en forudgående bevidst tilstand, i kraft af sin egen øjeblikkelige manifestation. Men genstandsmæssigheden i det selvindlysende øjeblik, bevidstheden, kan godt ses betinget af de semantiske dispositioner, som f.eks. virker determinerende "bag om ryggen" på det manifesterede plan, som de udslagsgivende dispositioner bag opmærksomheden, tematiseringens måde at give sig på. F.eks. er det indlysende, at selve den ontologiske dualisme slår sig ned som sit eget realitetsprincip i den sociale/fagfilosofiske tradition for at orientere sig dualistisk. Dualismen bliver realitetsprincippet, der bestemmer dualistens måde at se sig selv på, lige som konstruktivistens kognitive praksis

tagelse. Der findes iagttagelser af iagttagelser. Det er 2. ordens iagttagelser. 2. ordens iagttagelser behøver ikke at være iagttaget. Bliver de det, så falder de som genstand for en anden, igen i forholdet hvor de er den ene over for den anden. Det er i korthed beskrivelsen af 1. og 2. ordens iagttagelser.

Iagttagelser "er" og de "er atter ikke", og de kan iagttages ud fra kriterier for, hvad der er sandt og falskt. Det er således i iagttagelser af 2. orden, at det afgøres, hvad der er videnskabeligt sandt eller falskt⁴. De på den måde iagttagede iagttagelser er altså hverken mere eller mindre virkelige, uanset om de på videnskabelig vis bliver kvalificeret som sande eller falske. Sandhedskriterier har ikke med nødvendighed noget med ontologi eller grader af virkelighed at gøre.

Der knytter sig iagttagelsesformer til videnskabens tematisering af f.eks. fysik, matematik og økonomi. Disse former kan tematiseres videnskabeligt på en måde, der f.eks. ikke er, har noget at gøre med eller underkastes kommercielle succeskriterier.

Men det præger forskningsinstitutionerne, at det politiske system har tilbøjelighed til at fortrænge videnskabelige sandhedskriterier med markedets principper, hvor det overordnede selektive princip handler om, hvor salgbar en (videnskabelig) beskrivelse er.

betinges af egen praksis, det "konstruktivistiske realitetsprincip". I øvrigt er det sådan, at hvis realitetsprincipperne/de ontologiske distinktioner dikterer forudsætningerne for, hvad der er gyldige iagttagelser, dvs. hvis de ontologiske distinktioner fungerer som realitetsprincipper, sættes som ubetinget af den kognitive praksis, ja så har man hævet dem over det niveau, hvor de kan tematiseres og modificeres af spørgsmålet om, "hvordan" iagttagelsen skal kvalificere sig selv som sand. Det er dogmatisme.

Kortere sagt, bevidsthedens karakter af at være selvindlysende forklares ikke ved at få sin helt egen "hvadhed", dvs. ved at lade sig indikere med substansbegrebet. Substansbegrebet sætter ikke bevidstheden i en mindre forlegen position i forhold til det at få hold på sig selv. Den filosofiske position, som jeg argumenterer imod, repræsenteres bl.a. af min tidligere underviser Erich G. Klawonn i sin afhandling "jeg'ets ontologi" fra 1991.

⁴ Luhmann i "Wissenschaft der Gesellschaft" 1991. Her udvikles teorien om det videnskabelige system, med dets tradition for at kvalificere forskellen mellem sande og falske iagttagelser, beskrivelser, på baggrund af de teorier og metoder der bliver lagt til grund for at kvalificere forskningen som videnskabelig.

2

© Copyright, Det Stenske Forlag / Steen Ole Rasmussen.

Bidrag i bitcoins modtages gerne på modtageradresse:

1FDhuYUDnGUj6yjiBydE5h1tykyBVxSi2o

Bidrag i danske kr. på giro konto 12000375

Kopiering til klassehold uden aftale med forlaget er forbudt.

Afsnittet indgår i bogen "Realitetens konflikt versus konfliktens realitet", der kan købes på forlaget i papirudgave og PDF-format.

Dybest set laver man ikke andet end beskrivelser i forskningen, som man forsøger at kvalificere som videnskabelig viden på baggrund af videnskabelig metode og teori. Problemet er, at spørgsmålet om budskabernes mulige afsætning, og deres brugbarhed i kommerciel forstand præger forskningsinstitutionerne, så det kan se ud som om den kommercielle brugbarhed virker som medbestemmende kriterierne for om noget kan kaldes videnskabeligt sandt eller ej⁵.

Det politiske system har f.eks. en klar tilbøjelighed til at lade sandheden (den videnskabelige) om det destruktive i markedets realitetsprincipper gå under for markedet, for ikke at sige i det hele taget at lade sandheden gå under for markedet⁶. Politiske og kommercielle realitetsprincipper tenderer på den måde ikke bare mod at fortrænge den videnskabelige beskrivelse af den herskende politiske og kommercielle praksis som selvnegerende (sådan som denne bog f.eks. fremfører), men også mod at gå ind og bestemme det videnskabelige arbejde med at sætte kriterierne for hvad der er sandt. Det kan påvises. Det forudsætter evnen til at iagttage iagttagelser, evnen til at reflektere en type kognitiv praksis. Iagttagelsen, af hvordan beskrivelserne af samfundet tager udgangspunkt i markedets realitetsprincip eller det økonomiske system - som det f.eks. sker med Karl Marx's kapitallogik eller med Adam Smidts samfundsforståelse, hvor det økonomiske defineres som det fundament, som resten

⁵ Hvis selve kvalificeringen af beskrivelserne som sande i videnskabelig forstand defineres af beskrivelsernes salgsværdi, så er videnskabens autonomi gået under for markedet. Således er der salg i nogle former for prognoser for fremtiden og mindre salg i andre. Statistiske undersøgelser over fortidens prognoser for samtiden er derimod kun ganske lidt omsættelige, måske fordi de underminerer salgsværdien af nutidens mere omsættelige prognoser for fremtiden!

⁶ Der er her tale om en påstand, der grunder sig i personlige betragtninger over det politiske systems indflydelse på forskningen her i Danmark anno 2011, under Rasmussen d. III. Jeg står ikke alene med holdningen; noget lignende kommer til udtryk i Sune Aukens bog "Hjerne-død". Min anke går systemteoretisk på, at det politiske system dels medierer videnskaben over markedets realitetsprincip, medierer videnskabens symbolik over pengenes, uanset hvor diabolisk sandheden er i økonomisk forstand og økonomien er i videnskabelig forstand. For så vidt at man i videnskaben forveksler sandhedskriterierne med ontologi, f.eks. ud fra den der handler om, at samfundet dybest set "er" og kan henføres til den "økonomiske realitet", hvad der er tendens til i dag i det modernistiske samfund ikke kun her til lands, så tenderer videnskaben mod at opgive sin moderne mere funktionsdifferentierede rolle, dvs. den tenderer mod at miste sin autonomi. Det er måske for radikalt at sige, at videnskaben har mistet sin autonome funktion, at den videnskabelige symbolik går i sig selv, reduceres til økonomiens. Men der er klare tendenser i disse retninger.

af det sociale kan udledes af og forklares ud fra i entydig deduktiv og ontologisk forstand - handler om hvordan et realitetsprincip, en ontologi, på forhånd bestemmer, hvad der kan kaldes sand viden.

Systemteorien, der har taget Heinz Von Foersters distinktion mellem 1. og 2. ordens iagttagelser til sig, forsøger så fordomsfrit som muligt at se, hvordan der ses her som der. Det fordomsfrie, der kommer til udtryk her, er f.eks. i på mange måder i overensstemmelse med den kritiske rationalisme⁷, og fører ikke til, at alt flyder, overhovedet ikke. F.eks. falder systemteorien som en videnskabelig tradition for at se, hvordan ideologi og ontologi traditionelt præger resten af samfundet op gennem tiderne. Det er også takket være systemteorien, at det kan beskrives videnskabeligt, at det politiske system ikke respekterer det videnskabelige systems autonomi i øje-

⁷ Karl Popper står som en af hovedkræfterne bag den såkaldte kritiske rationalisme. Hans videnskabsteori blev udviklet som en reaktion mod de logiske positivister, og deres distinktion mellem meningsfulde og meningsløse udsagn. Iflg. de logiske positivister handler videnskaben om relationen mellem udsagn og empiri. Kun de udsagn, der er funderet i empirisk erfaring (definitionen og distinktionen mellem empiri og teori sejler let og elegant for dem), og som f.eks. kan kvalificeres som "protokolsætninger" (teoretisk metodisk definition af ultimativt velkvalificeret empirisk funderet og deskriptiv erfaring) er sande, verificerede. Det handler altså om at verificere udsagn for de logiske positivister ud fra empirien. Problemet, som Popper påpeger, handler om at komme fra de meget partikulære, tilfældige, sporadiske empiriske indtryk til noget, der bare ligner overordnet teori eller alment gyldige sætninger. Selve den ekstremt almene teori, som de logiske positivister faktisk forsvarer, når de definerer de meningsfulde sætninger og sætter dem op over for de meningsløse sætninger, er fuldstændigt umulig at iagttage og redegøre for med henvisning til f.eks. protokolsætningerne. Karl Popper bliver berømt for sin kritik af dem, og ved at sætte sin egen kritiske rationalisme op over for dem. En almen lov eller mere generel beskrivelse giver fint mening for ham, hvis den indeholder eller der kan gives anvisninger på, hvordan den kan tilbagevises konkret. Hypoteser kan formuleres, og kan der udledes konsekvenser af dem, der viser sig uforenelig med konkrete erfaringer, ja så kan de falsificeres og er dermed gyldige ind til de er blevet falsificeret; så længe de lader sig konfrontere med erfaringen, dvs. så længe de kan falsificeres empirisk, og de har fungeret bekræftet som forudsigelser og forklarende tiltag i forhold til de fænomener, der omgiver den erkendende, ja så har det mere almene, lovmæssige af hypotetisk karakter en hvis videnskabelig værdi.

Popper var positivist, rationalist, overbevist om den kritiske rationalismes bidrag til en kumulativ tilvækst af viden. Han havde ikke noget særligt til overs for Thomas Kuhns forsøg på at påpege det inkommensurable i forskellige videnskabelige epokers teorier, de såkaldte paradigmeskift. Men mente at sådanne revolutioner i videnskaben kun dårligt kunne henføres til Kuhns alt for diffuse definitioner af det videnskabelige fællesskab. Den kummulative vækst i eksakt videnskabelig viden kunne slet ikke anfægtes af sådanne vage sociologiske betragtninger, mente han. Man har således også rent intuitivt en formodning om, hvad han ville have ment om systemteorien, sociologien i systemteoretisk forstand. Men den lader sig ikke falsificere, da Karl Popper er død. Det er sten sikker og eksakt viden.

blikket, og hvordan det langt fra er befordrende for hverken det politiske systems egen funktion, det økonomiske eller det videnskabelige system selv, at funktionsdifferentieringen ikke respekteres.